

4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: Пакт від 16 груд. 1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 01.12.2021).
5. Шаблистий В.В. Критичний погляд на останні зміни та доповнення до КК України. Продовження... *Актуальні питання протидії злочинності в сучасних умовах: вітчизняний та зарубіжний досвід*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 15 берез. 2018 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. С. 129–132.
6. Шаблистий В.В., Людвік В.Д. Нові підходи до кримінально-правового забезпечення людини від насильства за ознакою статті. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні та прикладні аспекти*: матер. III Міжнар. наукт-практ. конф. (м. Дніпро, 15 бер. 2019 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. С. 82–84.
7. Кузнецов М.Г. Кримінологічні засади запобігання насильству в сім'ї. *Право і суспільство*. 2019. № 4. С. 297-302.
8. Юнін О.С. Державна політика України у сфері запобігання домашньому насильству: сучасний стан та перспективи вдосконалення. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 4 (114). С. 15-21.

Лариса Наливайко

проректор Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України

Ольга Чепік-Трегубенко

доцент кафедри загальноправових
дисциплін Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

**ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА
ТА НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ
АСПЕКТИ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ**

Принцип верховенства права є ключовим для якісного функціонування сучасних демократичних правових держав. Верховенство права є потужним чинником розвитку та модернізації держави і суспільства, враховуючи особливості їх історичної еволюції. Важливість формування державної політики у сферах національної безпеки і оборони на основі принципу верховенства права неможливо переоцінити. Тож, проблематика дослідження верховенства права як принципу формування державної політики у сферах національної безпеки і оборони має як теоретичне, так і практичне значення.

Сьогодні міжнародна та національна безпека цілком взаємообумовлені

та еволюціонують під впливом низки внутрішніх та зовнішніх чинників. Ігнорування основоположних стандартів реалізації державної політики у сферах національної безпеки та оборони призводить до відсутності узгодження між її елементами. Це сприяє відкритості національної безпеки до тих чи інших загроз та унеможлиблює здійснення превентивних заходів до нових небезпек національним інтересам.

Даючи оцінку такому правовому поняттю як «верховенство права», потрібно зауважити, що водному із звітів міжнародних аналітичних центрів визначаються наступні компоненти верховенства права: 1) конституціоналізм як система обмеження влади; 2) публічність, зрозумілість неретроактивність і стабільність законів; 3) особлива відповідальність парламентів за зміст законів і контроль за їх додержанням; 4) виконавча влада має бути наділена повноваженнями щодо свободи розсуду при втіленні положень законів у життя, однак ця свобода має бути обмеженою; 5) розподіл повноважень між законодавчою, виконавчою і судовою владою; 6) незалежність, безсторонність судової влади, яка має вирішувати спори на основі закону; 7) ухвалення рішень владою не має бути шаблонним, а враховувати всі істотні обставини справи на засад диференціації та законності. Такі вимоги верховенства права можуть бути досягнуті при безумовній повазі до фундаментальних цінностей – прав людини, демократії та законності [1]

Принцип верховенства права означає, що в правовій державі має панувати право, а не інтереси осіб, у руках яких перебуває влада; функції держави полягають у регулюванні відносин між усіма суб'єктами права на основі закону. Неухильне дотримання принципів верховенства права та верховенства закону покликане забезпечити права і свободи людини у всіх сферах життя, а зі сторони підвладних – повагу до законів та органів влади [2, с. 187; 3]. Принцип верховенства права – явище, що включає у свій зміст низку компонентів, де провідна роль належить верховенству Основного Закону України. Це дозволяє забезпечувати національну безпеку і оборону та формувати державну політику у вказаному напрямі на основі принципу верховенства права.

Виникнення і ствердження України як демократичної, незалежної та суверенної держави пов'язано насамперед із забезпеченням її національної безпеки. Сучасні виклики та загрози зумовили кардинальну трансформацію світового економічного і соціального порядку, що супроводжується зміною політичних конфігурацій [4, с. 6]. У цьому зв'язку важливим завданням на сучасному етапі є формування державної політики у сфері національної безпеки і оборони України на засадах відповідних принципів права, основоположним серед яких є принцип верховенство права.

Розгляд верховенства права поза верховенством Конституції – це шлях до вседозволеності та свавілля. Тож однією із вирішальних складових верховенства права є верховенство Конституції [5, с. 67-68]. Для національної правової системи України принцип верховенства права є

невідривним від Конституції України. Це пояснює, чому конкретизація принципу верховенства права в ст. 8 Конституції полягає у проголошенні найвищої юридичної сили Конституції і в характеристиці її норм як таких, що мають пряму дію. Ураховуючи зазначене, перевірка будь-яких норм чи дій щодо їх відповідності правам людини здійснюється шляхом їх порівняльного аналізу з положеннями Конституції, а пряма дія конституційних норм є підставою найдоступнішого для громадянина судового захисту своїх порушених прав [6, с. 52; 7; 8]. Проїшовши довготривалий історичний шлях становлення, формування сучасного розуміння принципу верховенства права в правовій доктрині України почалося після прийняття Конституції України 1996 р. та закріпленні у ній ст. 8: «в Україні визнається і діє принцип верховенства права».

В європейській правовій думці існує позиція, що верховенство права охоплює не лише формальні правові межі, але й спрямоване на досягнення демократичних засад суспільства і становлення правопорядку [9, с. 28]. Верховенство права (правовладдя) як невідокремний елемент системи цінностей, що їх покладено в основу сучасного європейського правопорядку, належить до тріади принципів спільної спадщини європейських народів поряд із такими її складниками, як правдива демократія й людські права. Українська формула правовладдя як засади національного конституційного ладу є двоскладовою: відповідно до першого складника «верховенство права в Україні визнається», відповідно до другого – «верховенство права в Україні діє» [10]. Верховенство права, демократія та права людини виступають тими елементами, які було покладено в основу фундаменту створення Ради Європи та сьогодні ефективно захищаються як ключові об'єкти державної політики у сферах національної безпеки і оборони.

Важливо зазначити, що на відміну від первинної редакції Конституції України, де принцип верховенства права було прямо закріплено лише в ст. 8 та опосередковано можна було виявити в інших, нині на конституційному рівні (після внесення змін до основного Закону України щодо правосуддя) про принцип верховенства права йдеться щонайменше в трьох-п'яти статтях, котрі передбачають різні функції, а також різний регуляторний вплив на суспільстві відносини [11, с. 59; 12]. Тож, саме принцип верховенства права є тим первинним системоутворюючим явищем, що об'єднує основоположні принципи, відповідно до яких має функціонувати сучасна правова держава, а також забезпечуватися національна безпека та формуватися система оборони Української держави.

Отже, принцип верховенства права як світоглядний орієнтир має провідне значення у формуванні правової держави та забезпеченні національної безпеки і оборони. Існування та посилення різного роду загроз, зростання нестабільності у всьому світі викликає потребу у виробленні нових механізмів забезпечення міжнародної безпеки та національної безпеки і оборони. В умовах розвитку громадянського суспільства в Україні

пріоритетним завданням залишається розробка моделей та реалізація взаємодії органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства. Права, свободи та законні інтереси людини і громадянин нерозривно взаємопов'язані із забезпеченням національної безпеки і оборони в Україні. Проблема формування державної політики у сферах національної безпеки та оборони відповідно до засад принципу верховенства права є однією з ключових для української держави та потребує особливої уваги вчених.

1. Письменна О. Верховенство права і верховенство закону як основні принципи правової держави. *European Science*. 2022. 2(sge11-02). Р. 113–142. <https://doi.org/10.30890/2709-2313.2022-11-02-014>
2. Чепульченко Т. О. Верховенство права як основоположний принцип сучасного правотворення. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Серія: Політологія. Соціологія. Право. 2012. № 3. С. 185-188.
3. Leheza Y., Nalyvaiko L., Sachko O., Shcherbyna V., Chepik-Trehubenko O. Principles of law: Methodological approaches to understanding in the context of modern globalization transformations. *Ius Humani. Law Journal*. 2022. 11(2). Р. 55-79. <https://doi.org/https://doi.org/10.31207/ih.v11i2.312>
4. Конституційно-правові засади національної безпеки України: монографія / В. О. Антонов; наук. ред. Ю.С. Шемшученко. Київ: ТАЛКОМ, 2017. 576 с.
5. Тодика Ю. Основы конституционного строя Украины. Харьков: Право, 2000. 367 с.
6. Цвік М. В. Верховенство права в контексті прав людини // *Актуальні проблеми формування правової держави в Україні. До 50-річчя Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.: у 2 ч. Харків, 2000. Ч. 1. С. 49-53.
7. Хаустова М. Г. Верховенство права – як основоположний принцип правової системи України в умовах модернізації. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія: Право. 2013. № 1062, Вип. 14. С. 22-26.
8. Nalyvaiko L., Chepik-Trehubenko O. Application of the principle of the rule of law international and national courts. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2022. № 4. (48). Р. 413-419. DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2022.4.65>
9. Сілантьєва Е. Є. Співвідношення формальної визначеності та верховенства права. *Право і Безпека*. 2021. № 1. С. 28-34.
10. Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) у справі за конституційною скаргою громадянки України Левченко Ольги Миколаївни щодо відповідності Конституції України (конституційності) припису пункту 5 розділу III «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» від 2 березня 2015 року № 213–VIII від 18 червня 2020 року № 5-р(П)/2020. *Вісник Конституційного Суду України*. 2020. № 4. Стор. 62.
11. Кельман М. С., Кельман Р. М. Верховенство права у сфері правової теорії і практики України. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. Серія: Право. 2021. № 12. С. 57-66.
12. Наливайко Л.Р., Чепік-Трегубенко О.С. Інститут конституційної скарги: зарубіжна практика, вітчизняний досвід та перспективи. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 2. С. 7-15.